

Verslag veldwerkplaats Herstel van de levensvatbaarheid van het gentiaanblauwtje

De levensvatbaarheid van het gentiaanblauwtje staat onder druk. Een stikstof- en droogtegevoelige habitat, een zeldzame waardplant en waardmieren waarover nog veel onbekend is, zorgen voor veel vragen over de beste route naar herstel. Tijdens een OBN-veldwerkplaats op 4 september in Nationaal Park de Hoge Veluwe, presenteerden Science4Nature en De Vlinderstichting nieuwe inzichten over de levensvatbaarheid van het gentiaanblauwtje.

Foto: Marian Schut, vlinderstichting

Het gentiaanblauwtje, een bedreigde vlinder van natte heide en schraallanden, heeft een complexe levenscyclus. De jonge rupsen ontwikkelen zich op de klokjesgentiaan, een zeldzame plant, maar voor het grootste deel van hun leven zijn ze afhankelijk van het veilige nest van de juiste waardmier. De rupsen hebben allerlei trucjes waarmee ze steekmieren misleiden. Die beschouwen ze als hun eigen larven en nemen ze mee hun nest in, waar ze als een koekoek goed verzorgd overwinteren.

Voor een goede levensvatbaarheid van een soort met zo'n complexe levenscyclus is het essentieel dat al de sleutelfactoren in het leefgebied op orde zijn. Dit vergroot de kwetsbaarheid in tijden van stress en verandering. Ondanks een beschermingsplan is het nog niet gelukt om de achteruitgang van het ooit in Nederland wijdverbreide gentiaanblauwtje te stoppen. Belangrijke bedreigingen zijn versnippering en verdroging, maar ook vergrassing en bodemverzuring door stikstofdepositie. Het uitblijven van herstel komt enerzijds doordat alle maatregelen deze drukfactoren niet volledig op kunnen heffen. Anderzijds waren nog belangrijke factoren onderbelicht gebleven die wel een belangrijke sleutel vormen voor de overleving en herstel van de levensvatbaarheid.

In een meerjarig landelijk onderzoek hebben Science4Nature en De Vlinderstichting deze vragen proberen te beantwoorden. Michiel Wallis de Vries van de Vlinderstichting laat in zijn presentatie zien hoe het onderzoek is opgezet en laat zien wat de actuele toestand van de populaties is in relatie tot de habitatcondities. Zeker bij een ingewikkeld geheel met gentiaanblauwtje, gentiaanklokje en de waardmieren is het belangrijk dat voor al deze drie soorten de omstandigheden goed zijn. Wallis de Vries laat zien dat het bodemvocht (voor de waardmieren), het landschap (isolatie) en het beheer (kleinschalig) de belangrijkste factoren zijn om rekening mee te houden.

Sheila Luijten gaat vervolgens in op de genetische diversiteit van het gentiaanblauwtje. Dat is een relevante factor als het gaat om het uitzetten van exemplaren als eenmaal de habitatkwaliteit weer op orde is. Uit haar onderzoek blijkt dat Significante genetische verschillen tussen gebieden wijst op isolatie, behalve binnen metapopulaties in grote gebieden. Volgens Luijten is er dus geen urgente noodzaak tot bijplaatsen van gentiaanblauwtjes, maar is het wel zaak om snel met de bescherming aan de slag te gaan want het aantal populaties wordt snel kleiner. En ook de populaties zelf worden steeds kleiner.

Gerard Oostermeijer tenslotte ging in op de vraag waarom sommige mieren wel en andere niet (of minder) als waardmier optreden. Uit heel gedetailleerd onderzoek dat hij deed, blijkt dat de chemische samenstelling van rupsenschildjes van het gentiaanblauwtje chemisch bijna identiek is aan die van de schildjes van de moerenkoninginnen. Sterker nog: hoe meer die samenstelling er op lijkt, hoe meer de mieren genegen zijn om de rupsen te verzorgen. Bovendien blijken ze ook nog eens per regio te verschillen. Volgens Oostermeijer betekent dit dat het weinig zin heeft om dus mieren van het ene gebied naar het andere te verplaatsen om daarmee de levenscyclus van het gentiaanblauwtje 'rond' te maken.

Het onderzoek geeft dus wel weer veel meer kennis over het ingewikkelde samenspel tussen plant, vlinder en mieren. In het veld heeft Leontien Krul van het Nationaal Park de Hoge Veluwe daar al ervaring mee. Het gevoerde kleinschalig maaibeheer heeft zichtbaar effect op de gentiaanklokjes die op de maaistroken massaal aanwezig. De discussie is nu vooral hoe veel van deze stroken wil je maaien? Wat is nodig voor het gentiaanklokje en wat is wenselijk en haalbaar?

Ondertussen blijkt dat zelfs een ongeïnteresseerd oog (weliswaar met loepje) via de antennes van de mieren het verschil kan zien tussen de 'goede' waardmier en de mieren die nauwelijks als zodanig optreden. En wat uiteraard niemand had verwacht in dit jaargetijde, maar iedereen stiekem wel mooi zou vinden: er vlogen helaas hier vandaag geen gentiaanblauwtjes.